

# Lopen door niemandsland

## Ondergedompeld in de Eerste Wereldoorlog met 1917

In de slopende oorlog aan het westfront was 1917 een iconisch jaar. Het Duitse leger trok zich in het voorjaar strategisch terug achter de Hindenburglinie, een verwoest landschap achterlatend. In april begonnen de Britten een groot offensief bij Arras, dat hun 160.000 doden zou kosten; Frankrijk leed zware verliezen aan de Chemin des Dames. Toen moest de beruchte Slag bij Passendale (31 juni) nog beginnen. Over de ervaringen van Britse infanteristen in Noord-Frankrijk, tijdens hun opmars naar de Siegfriedstelling, gaat de overrompelende film *1917*.

Nicole van der Steen  
is redacteur van Kleio.

Het verhaal speelt zich af op 6 en 7 april in de loopgraven en slagvelden bij het dorp Écoust-Saint-Mein. Die plaats bestaat echt, evenals het bos tussen Écoust en Croisilles, waar zich het bataljon bevindt dat op het punt staat een gruwelijke vergissing te begaan. Maar wat zich in de film afspeelt rond dit bataljon en de twee mannen die het proberen te bereiken, is fictie. Regisseur Sam Mendes verwerkte de verhalen van zijn grootvader, een piepjonge koerier in de Noord-Franse loopgraven, tot een adembenemend avontuur dat waar gebeurd had kunnen zijn. Voor wie de film nog niet heeft gezien: dit artikel bevat spoilers! De jonge korporaal Tom Blake krijgt het bevel zich te voegen bij divisiecommandant generaal Erinmore voor een speciale



opdracht. Hij mag één persoon meenemen en kiest voor zijn vriend William Schofield. De opdracht blijkt van levensbelang en lijkt nauwelijks uitvoerbaar: de jongens moeten vóór de volgende ochtend een brief bezorgen bij de commandant van het *2nd Battalion of the Devonshire regiment*.

Dit bataljon heeft de afgelopen dagen een snelle opmars gemaakt toen de Duitsers zich steeds verder terugtrokken. Nu staat een groot offensief op het programma om hun de genadeslag toe te brengen. Wat de officieren echter niet weten, is dat ze daarmee regelrecht in de val zullen lopen. Op luchtfoto's is te zien dat de Duitsers zich hebben teruggetrokken achter de Siegfriedstelling en klaar zitten om het bataljon af te

slachten. Bij hun vertrek hebben ze alle geallieerde telefoonlijnen doorgesneden. Er is maar één manier om het bataljon te waarschuwen: een door de generaal ondertekende brief voor kolonel Mackenzie persoonlijk laten bezorgen door deze twee mannen, die onopgemerkt en zo snel mogelijk het niemandsland en de Duitse linies moeten oversteken. Tom Blake is uitgekozen om twee redenen: hij is erg goed met landkaarten en zijn oudere broer dient in de *2nd Devons*. Als Tom het niet haalt, loopt zijn broer kans een van de zestienhonderd verwachte gesneuvelden te worden.

### Ondergedompeld

Wat volgt, wekt de indruk in één take te zijn gefilmd. De camera zit de jongens dicht op de



Boven en rechterpagina: Scènes uit *1917*. Hiernaast: Deze foto is in 1917 gemaakt in de buurt van Écoust-Saint-Mein en toont een gelijkenis met de jongens uit de film. Bron: Greatwarphotos.

huid en volgt hen bij elke stap. Door de Britse loopgraaf, onder het prikkeldraad door, over het niemandsland, in de Duitse stellingen, naar een verlaten boerderij. De spanning loopt snel op en blijft onverminderd hoog. Dat komt ook omdat de jongens zich de impact van hun opdracht ten volle realiseren en in grote haast vertrekken. Zo optimistisch als ze aan de tocht beginnen, zo hard hakken de tegenslagen erin. Doordat de camera alleen focust op de belevenissen van Blake en Schofield, wordt de toeschouwer onontkoombaar meegezogen in wat zij zien en ondergaan. In het niemandsland ploeteren de jongens langs dode paarden en vallen ze in granaatkraters vol Duitse lijken; ze kijken er niet meer van op. De verlaten Duitse loopgraven aan de overkant blijken versterkt met beton en voorzien van boobytraps. Schofield overleeft de ontploffing ternauwernood.



Bij een verlaten, verwoeste boerderij stort een Duits vliegtuig neer. De jongens redden de piloot uit het brandende wrak, maar als Schofield water

voor hem haalt, steekt de piloot in op Blake. Die overleeft het niet. Met de moeder der wanhoop steekt Schofield de bebloede brief en kaart bij zich en vervolgt zijn weg. Vanaf nu lijkt alles tegen hem te werken. De legertrucks die hem een lift geven, lopen vast in de modder. De brug over de rivier blijkt opgeblazen. In het verwoeste dorp zijn Duitse scherpschutters achtergebleven, een kogel raakt zijn helm en hij verliest het bewustzijn. Als hij bijkomt, lijkt hij zich in een nachtmerrie te bevinden. Hij rent wezenloos door de ruïnes en verbergt zich ten slotte in een huis, waar een jonge vrouw een gevonden baby in leven probeert te houden. Maar hij moet verder: hij springt in de kolkende rivier, die vergeven is van de lijken van vermoorde Franse burgers. Als hij uiteindelijk het bos bereikt, is hij bijna verbaasd dat de daar rustende soldaten tot de *2nd Devons* blijken te behoren. En dan zijn de beproevingen nog niet voorbij: kolonel Mackenzie bevindt zich aan het andere einde van de loopgraaf. Ondertussen gaat de Britse aanval op de Siegfriedstelling al van start. ▶



1 Film vs. realiteit op Footsteps Researchers via [bit.ly/3cCBsXO](https://bit.ly/3cCBsXO).

2 'Brexitfilm tegen wil en dank', NRC, 14 januari 2020, [tiny.cc/k4kleioscoop1](https://tiny.cc/k4kleioscoop1).

## Het echte dorp

Sam Mendes heeft weliswaar een fictieve gebeurtenis verfilmd, maar de feiten niet helemaal losgelaten. Écoust-Saint-Mein, in het arrondissement Arras, lag vlak bij de Hindenburglijn en werd in de oorlog verwoest. Het decor van ruïnes in de film is op de werkelijkheid gebaseerd. De inwoners werden door het Duitse leger geëvacueerd, maar herbouwden hun dorp na de oorlog. Begin april 1917 leek de opmars van het Britse leger in Noord-Frankrijk succesvol. De Duitsers gaven de door hen veroverde dorpen prijs, na ze te hebben platgebrand en de hele omgeving te hebben verwoest. Ze groeven zich in op de veel beter verdedigbare Hindenburglijn, terwijl de Britten hele divisies bleven

## 'Het lijkt of Mendes met zijn film een stukje pijnlijke geschiedenis heeft willen herschrijven'

opofferen voor luttele kilometers terreinwinst. Na de Slag bij Arras (9 april-16 mei 1917) was Écoust in geallieerde handen tot maart 1918. Het bataljon waartoe Blake en Schofield behoren, zou het *8th Battalion of the Devonshire regiment* kunnen zijn (Schofield meldt zich als korporaal van 'the 8th').

Scène uit 1917.



## Bruikbare scènes

De film was bij het schrijven nog niet uit op dvd, dus dit keer zonder tijdsaanduiding bij de scènes.

- In de eerste tien minuten worden Blake en Schofield geïntroduceerd, wordt het probleem met het geplande offensief van de *2nd Devons* uiteengezet en worden de jongens op pad gestuurd.
- Als de jongens door het niemandsland kruipen, voel je hun spanning. Opvallend is dat ze weinig onder de indruk zijn van de lijken in de modder, zelfs niet als Schofield er middenin grijpt.
- De tocht door de verlaten, maar solide Duitse loopgraven, het vernielde materieel en de ontploffing van de boobytrap. Een fotootje aan een bed maakt duidelijk dat Duitse soldaten ook menselijk zijn, maar ze blijken uiteindelijk schoften.
- Het contrast is groot als de jongens van de Duitse loopgraven en het bos vol granaathulzen naar het prachtige groene achterland lopen. De redding van een Duitse piloot bij de boerderij heeft fatale gevolgen. De dood van Blake is hartverscheurend.
- Nachtmerrie-achtige scènes: Schofield in het verwoeste dorp en in de rivier vol dode burgers.
- Emotioneel slopend is de scène waarin Schofield het hoofdkwartier van Mackenzie probeert te bereiken, evenals de discussie die daarop volgt.

Dit bataljon veroverde op 4 april 1917 Écoust en Croisilles, zoals blijkt uit het bewaard gebleven logboek.<sup>1</sup> De *2nd Devons*, die zich in de film tussen Écoust en Croisilles ophouden, bevonden zich op 6 april echter in werkelijkheid dertig kilometer van Écoust, in het plaatsje Moislains.

## Pijnlijke geschiedenis

Waarom zou je als regisseur zo dicht bij de historische werkelijkheid willen blijven en toch een bataljon tientallen kilometers verplaatsen, als de

werkelijke gebeurtenissen al heftig genoeg waren? Het lijkt of Mendes met zijn film een stukje pijnlijke geschiedenis heeft willen herschrijven. Aangemoedigd door hun successen in de eerste week van april 1917 en door de schijnbare terugtocht van het Duitse leger vielen de Britten met twee Australische divisies op 11 april het dorp Bullecourt aan. Het ligt vlak bij Écoust en bevond zich destijds op de Hindenburglijn, ter hoogte van de Siegfriedstelling. Twaalf tanks hadden een gemakkelijke overwinning moeten garanderen, maar die vertoonden zoveel technische mankementen dat er uiteindelijk maar vier op tijd aan de aanval begonnen. Een voor een vielen ze uit, de laatste twee werden onder een bombardement van Duitse granaten bedolven. Er vielen ruim 3.000 slachtoffers onder de Australische infanteristen, tegen 749 Duitsers. Deze nederlaag – het gevolg van een tactische blunder – veroorzaakte voor lange tijd een diep wantrouwen tegen de nieuwe tanks, en tegen officieren die ondanks onheilspellende voortekenen offensieven doordrukten. In de film hecht

generaal Erinmore zichtbaar belang aan de levens van de zestienhonderd infanteristen van de *2nd Devons*. Misschien wilde Mendes hiermee de schijnbaar achteloze slachtingen door de echte generaals alsnog een tegenwicht bieden.

### Brexitfilm

Mendes wordt er wel van beticht de zoveelste 'brexitfilm' te hebben gemaakt, een film over nobele Britten die dapper standhouden tegen de barbaren van het continent, zoals die ook te zien waren in *Dunkirk* en *Darkest Hour*.<sup>2</sup> Toch wekt *1917* meer de indruk van een anti-oorlogsfilm, zoals die ook steeds meer gemaakt worden. De beide hoofdrolspelers zouden net zo goed Fransman, Australiër of Duitser kunnen zijn. Hun identiteit wordt meer dan door hun nationaliteit bepaald door hun rol van voetsoldaat, waarvan enorme aantallen beschikbaar waren en die schijnbaar gemakkelijk werden opgeofferd. Wat zij in die ondergeschikte rol zien en meemaken en hoe zij in een oogwenk het leven kunnen laten, dat domineert de film. Dat juist Blake de zware verantwoordelijkheid op zijn schouders krijgt om zijn broer en honderden anderen te redden, getuigt van wreedheid van hogerhand, maar maakt hem en Schofield de ware hoofdrolspelers. Niet voor niets dragen deze relatief onbekende acteurs de hele film en kregen de grote publiekstreckers ieder slechts een paar minuten toebedeeld.

### Verder kijken en lezen

**De film** ten opzichte van de realiteit: [bit.ly/3cCBsXO](https://bit.ly/3cCBsXO).

**Artikel** op VRT NWS over de terugtrekking van het Duitse leger in Noord-Frankrijk: [tiny.cc/k4kleioscoop3](https://tiny.cc/k4kleioscoop3).

**YouTube-video** over het maken van de film: [tiny.cc/k4kleioscoop2](https://tiny.cc/k4kleioscoop2).

### Perspectief en clichés

Tot de meest onderzeken thema's van de Eerste Wereldoorlog horen nog steeds de onvoorstelbare aantallen slachtoffers per offensief, de halsstarrigheid van de officieren en de verouderde strategieën die daaraan ten grondslag lagen, de kloof tussen de elitaire legerleiding en het voetvolk, en de afstomping bij de soldaten in de met lijken bezaaide slagvelden. Mendes schuwt de gangbare beelden niet; als ze zo duidelijk het unieke karakter van deze oorlog tekenen, zijn het nauwelijks clichés. Er is bijna geen film over de Eerste Wereldoorlog te maken zonder erop te wijzen. Dus grijpt Schofield eerst per ongeluk vol in het prikkeldraad en daarna in de rottende ingewanden van een dode Duitse soldaat. De Duitsers zijn in deze film overigens niet geëvolueerd naar net zulke gewone, bange jongens als de Britten. De neergestorte Duitse piloot die door Blake en Schofield wordt gered, steekt Blake zonder blikken of blozen neer. De anderhalve Duitse soldaat die in de film langskomt, blijft een eendimensionale bruut, die zijn solide bouwwerken in de loopgraven achterbaks van boobytraps heeft voorzien voor hij ervandoor ging. Maar daar ging het natuurlijk ook niet om: zeker in de tweede helft van de film bekijken we de oorlog door de ogen van William Schofield, die zich met zijn laatste krachten door een niet aflatende nachtmerrie worstelt. Meerdere perspectieven hebben hier helemaal geen zin.

De iconische Britse officier aan het einde van de film, hautain en met een snorretje op zijn *stiff upper lip*, weigert natuurlijk de geplande aanval af te blazen. Koppig houdt kolonel Mackenzie vast aan wat voor de kijker inmiddels volslagen irrationele tactieken zijn. Benedict Cumberbatch, in een cameo van een paar minuten, heeft zo'n Brits



### 1917 (2019)

**Regisseur:** Sam Mendes

**Acteurs:** Dean-Charles Chapman, George MacKay, Colin Firth, Benedict Cumberbatch, e.a.

**Duur:** 119 minuten

De film is verkrijgbaar op dvd en blu-ray.

upperclass voorkomen dat het bijna karikaturaal wordt. Ware het niet dat van de echte Britse officieren foto's bestaan die Mendes letterlijk lijkt te hebben gekopieerd. Zo is er ook een prachtige foto van twee infanteristen bij Écoust, waarnaar hij ongetwijfeld zijn boodschappers heeft vormgegeven. Uiteindelijk is wel een scène verwijderd die zijn punt wat al te nadrukkelijk zou maken: als generaal Erinmore (in de gedaante van de minstens zo Brits ogende Colin Firth) schijnbaar onaangetaan zijn twee korporaals op hun krankzinnig riskante missie heeft gestuurd, en een wit tafellaken zijn hoofdkwartier wordt binnengebracht. Het is tijd voor de *afternoon tea*. ■